

Te boek

‘Musts’ in de neerlandistiek

FILIP DEVOS

Over taal publiceerde in de periode 2003-2011 exact 254 recensies van nieuw verschenen taaluitgaven. Een overzicht is te vinden in de Klap-per Over taal jaargang 1998-2010, een klap-per die jaarlijks bijgewerkt wordt. Van 1998 tot 2006 heette de recensierubriek ‘Toonaangevend’; vanaf 2006 werd dat ‘Te boek’, want ook boeken die de ‘toon niet aangeven’ komen natuurlijk ter sprake in het tijdschrift.

In chronologische volgorde (van het verschijnen van de recensie in Over taal) geven we in dit nummer een selectie van 20 ‘musts’ – toonaangevende werken dus – in de neerlandistiek met een citaat uit de betreffende recensie.

W. Haeseryn, K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij en M.C. van den Toorn, *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede, geheel herziene druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn, 1997, ISBN 90 6890 490 6.

Dertien jaar na de eerste editie (ANS-1) ligt de tweede editie (ANS-2) in de boekhandel. Dat ANS-2 vollediger is dan haar voorganger, valt alleen al uit het aantal bladzijden af te leiden. ANS-1 bevatte zo’n 1300 pagina’s in één deel, ANS-2 beslaat er zo’n 2000 in twee delen.’

‘ANS-2 is in menig opzicht een verbeterde versie van ANS-1; de tweede editie van deze spraakkunst bevat een schat aan degelijke, volledige informatie en biedt daardoor antwoord op heel veel vragen die bij een taalgebruiker kunnen opkomen en hem heel wat nuttige inzichten kunnen bijbrengen. De informatie is door de verbeterde opbouw en het bewerkte register ook veel toegankelijker dan in ANS-1’ (*Over taal*, 1998, nr. 3).

Dr. Riemer Reinsma en drs. Will Hus, *Prisma Voorzetsels*. Tweede herziene druk. Utrecht: Het Spectrum, 1999, 273 blz., ISBN 90 274 6677 7.

‘Dit woordenboek, uitvoeriger dan zijn voorgangers, is een juweeltje’ (*Over taal*, 1999, nr. 3).

M. Steehouder en C. Jansen, *Leren communiceren. Handboek voor mondelinge en schriftelijke communicatie*. Vierde geheel herziene druk. Groningen: Wolters, 1999, 540 blz., ISBN 90 01 80826 3.

‘Deze vierde druk ligt in de lijn van de vorige. Sterke punten van dit handboek zijn – nog steeds – de interne consistentie, de volledigheid en de overvloed aan nauwkeurig uitgewerkte voorbeelden. Zo slagen de auteurs erin om vaak uiterst complexe materie tot een overzichtelijk en praktisch bruikbaar geheel te verwerken.’

‘Het is een handboek dat zijn eigen principes op een bewonderenswaardige manier waarmaakt, kortom een standaardwerk in het domein van de mondelinge en schriftelijke communicatie. (Vraagje aan het auteurs-team: mogen er ook wat voorbeelden uit Vlaanderen bij?)’ (*Over taal*, 2000, nr. 4/5).

Josée Heemskerk en Wim Zonneveld, *Uitspraakwoordenboek*. Utrecht: Het Spectrum, 2000, 857 blz., ISBN 90 274 4482 X.

‘Hoe dan ook, dit *Uitspraakwoordenboek* wordt het nieuwe standaardwerk, zowel voor moedertaalsprekers als voor anderstaligen, niet alleen omdat de fonologische inleiding zo degelijk is, maar vooral omdat het gebruiksvriendelijkheid combineert met volledigheid (zelfs plaatsnamen in Herzegovina vindt u er) en nuanceren. Het is nu wachten op een audioversie op cd-

rom. Een nieuw startproject voor Lernout en Hauspie?’ (*Over taal*, 2001, nr. 3).

Jan Renkema, *Schrijfwijzer*. Vierde geheel herziene editie. Den Haag: Sdu, 2002, 468 blz., ISBN 90 75 56604 2.

‘De *Schrijfwijzer* bevat een massa bevattelijke tips, nuttige vuistregels en verhelderende voorbeelden. Renkema put uit zijn ontzaglijke praktijkervaring en slaagt erin lastige kwesties toegankelijk te maken voor de geïnteresseerde niet-taalkundige. Schrijvers die snel een duidelijk antwoord zoeken op een taalvraag, zullen zich over de aanschaf van de *Schrijfwijzer* zeker niet beklagen, want het is een uitstekend naslagwerk met adviezen voor goed taalgebruik’ (*Over taal*, 2003, nr. 1).

L. Brouwers en F. Claes, *Kramers Het juiste woord*. Zesde druk. Antwerpen/Utrecht: Het Spectrum, 2002, ISBN 90 712 0652 1.

‘Om maar te zeggen; *Het juiste woord* is een prachtig curiosum voor wie ’s avonds bij de haard wat gezellig wil rondstruinen in die copieuze collectie betekenisverwante woorden en uitdrukkingen of voor wie lekker ontspannen een kwartiertje kan zoeken naar een verrassende uitdrukking of een vergeten synoniem. Maar zolang ze *Het juiste woord* niet op cd-rom uitgeven, blijft zijn fraaie rug hoe dan ook mijn bureauwand opvrolijken. Buiten handbereik’ (*Over taal*, 2003, nr. 1).

Piet de Kleijn, *Combinatiewoordenboek van Nederlandse substantieven met hun vaste verba*. Amsterdam: Rozenberg Publishers, 2003, 744 pagina’s, ISBN 90 5170 722 3, 40 euro.

‘Woordenboeken of lexica samenstellen is en blijft natuurlijk een heikele zaak, maar het *Combinatiewoordenboek* vult als vuistdik nieuw woordenboek een echte lacune in de Nederlandse lexicografie. Jammer is het misschien dat er geen aandacht is voor Noord-Zuidverschillen, want die zijn er ongetwijfeld wel in talrijke mate op dit gebied. Los daarvan dient dit werk (“pionierswerk” noemt de auteur het, en dat is voor het Nederlandse taalgebied inderdaad ook terecht) zich niet alleen aan als een praktisch woordenboek voor de eerste- of tweedetaalleerder (wat in de inleiding terecht benadrukt wordt), maar ook als een bron voor verder lexicaal-semantic onderzoek naar vaste verbindingen, een toch wel fascinerend, maar ietwat verwaarloosd aspect van (onze) taal(kunde)’ (*Over taal*, 2004, nr. 4).

Grote Van Dale op cd-rom. 1.3 Plusversie. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2004.

‘Wij zijn in elk geval in de wolken over het gebruiksgemak van de elektronische *Van Dale*. Als u veel met taal bezig bent en een beetje met een computermuis overweg kunt, dan is de aanschaf van de jongste elektronische *Van Dale* zeker het overwegen waard’ (*Over taal*, 2004, nr. 5).

Nicoline van der Sijs, *Groot Van Dale Leenwoordenboek. De invloed van andere talen op het Nederlands*. Van Dale Lexicografie, Utrecht/Antwerpen, 2005, 684 blz., ISBN 90 6648 027 0, 55 euro.

‘Het *Groot Van Dale Leenwoordenboek* dient zich niet alleen aan als een degelijk en handig naslagwerk, maar ook als een leuk lees- en bladerboek’ (*Over taal*, 2006, nr. 1).

Ton den Boon en Dirk Geeraerts, *Van Dale groot woordenboek van de Nederlandse taal. Veertiende, herziene uitgave*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2005, xlv, 4464 blz. ISBN 90 664 8427 6, 179 euro.

‘Vernieuwend is de editie alleen al omdat er ruim 9000 nieuwe trefwoorden opgenomen zijn, zoals *mezze*, *prepaid*, *beatrixkapsel*, *inburgeringsplicht* en *bollywoodromantiek*. Maar er is meer. Voor het eerst is een steunkleur toegepast in het drukwerk, voor het etymologische gedeelte, en voor het eerst bevat de cassette ook een cd-rom.’

‘De veertiende *Van Dale* – 160 bladzijden dikker dan de vorige editie – wijdt nog altijd een zestal bladzijden aan titulatuur, en je kunt je afvragen in hoeverre aanspreekvormen als *De Weledelgestrengste Heer/Vrouwe* (voor Nederlandse ambtenaren ‘van schaal 10 t/m 13’) en *De Hoogedelgestrengste Heer/Vrouwe* (voor ambtenaren ‘vanaf schaal 14’) nog thuishoren in zo’n woordenboek’ (*Over taal*, 2006, nr. 2).

Hans de Groot (hoofdred.), *Van Dale Groot Uitdrukkingenwoordenboek. Verklaring en herkomst van moderne uitdrukkingen*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, Amsterdam/Brussel: The Reader’s Digest, 2006, ISBN 90 6648 317 2, 1188 blz., 69,95 euro.

‘In de nieuwe uitgave zijn ongeveer 250 nieuwe uitdrukkingen toegevoegd, aldus het voorwoord. Het betreft hiaten uit de vorige

editie (bv. *recht door zee gaan*) én uitdrukkingen die de afgelopen zeven jaar in zwang zijn gekomen (bv. *de as van het kwaad*, *de leugen regeert* of *een kort lontje hebben*). ‘Bijzondere aandacht’ gaat er in de nieuwe editie ook naar Belgisch-Nederlandse uitdrukkingen zoals *in hetzelfde bedje ziek zijn*, *gebeten door de microbe*, *overkop gaan*, *naar de vaantjes*, *de hoofdvogel afschieten*, *met een baksteen in de maag geboren worden* of *moet er nog zand zijn?*’ (*Over taal*, 2007, nr. 1).

W. Smedts, W. Penninckx en P. Buyse. *Correct taalgebruik*, 8ste bijgewerkte druk, Kortrijk-Heule: UGA, 2006, ISBN 90 6768 808 8, 325 blz., 29 euro.

‘Deze taalgids is de vrucht van jarenlange arbeid van Paul Buyse en Willy Penninckx, die tijdens hun carrière als ambtenaar veelvuldige afwijkingen van het Standaardnederlands verzameld hebben. Willy Smedts heeft de traditie voortgezet vanuit zijn functie als hoogleeraar Nederlandse taalkunde en zijn activiteiten bij het Taaladviesoverleg van de Nederlandse Taalunie (met als belangrijkste product www.taaladvies.net).

Correct Taalgebruik bevat meer dan 1000 woorden en verbindingen die Vlamingen frequent gebruiken, maar die volgens de auteurs niet als algemeen Nederlands beschouwd kunnen worden. Het punt daarbij is – zoals Willy Smedts zelf in zijn inleiding al aangeeft – in welke mate de gewraakte taalverschijnselen, die vrij algemeen voorkomen in de taal van behoorlijk Nederlands sprekende Vlamingen, die bovendien ook de wil hebben goed Nederlands te spreken, als een acceptabele variant van het algemeen Nederlands beschouwd mogen worden. Willy Smedts is veeleer een strikte opvatting over dat algemeen Nederlands toegedaan en categoriseert de bovengenoemde taalverschijnselen als regionaal. Hoewel hij meteen zelf in de inleiding bij deze taalgids aangeeft dat sommige taaladviseurs in Vlaanderen zich tegen dit rigide standpunt afzetten’ (*Over taal*, 2007, nr. 1).

Nicoline van der Sijs, *Calendarium van de Nederlandse taal. De geschiedenis van het Nederlands in jaartallen*. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2006, ISBN 90 12 11737 2, 338 blz., 25,95 euro.

‘Een huzarenwerk. Dat is het minste wat men kan zeggen over het pas verschenen *Calendarium van de Nederlandse taal. De geschiedenis van het Nederlands in jaartallen* van Nicoline Van der Sijs. Eind 2006 kreeg Van der Sijs voor haar complete werk de Prins Bernhard Cultuurfonds Prijs voor de Geesteswetenschappen. Dat maakte het haar mogelijk dit nieuwe boek te schrijven. In dit werk wordt ‘in chronologische volgorde de externe geschiedenis van de

Nederlandse taal beschreven [...] kortom: alles wat er mét het Nederlands is gebeurd’.

‘Heel wat aandacht in dit *Calendarium* gaat naar de ontwikkeling van de woordenschat, met name naar woorden die voor het eerst gebruikt werden. Enkele voorbeelden: 1956: frisdrank, 1960: smartlap, 1965: ooggetuige, 1969: aaibaarheidsfactor, 1979: tuin winterklaar maken, 1971: allochtoon, 1983: streektaalfunctionaris, 1989: Verkavelingsvlaams, 1992: afvalbaron, 1994: flitspaal, 1996: witte mars, 2000: bama-model. Een monumentaal boek, en een buitengewone aanwinst voor de neerlandistiek’ (*Over taal*, 2007, nr. 3).

Ton den Boon, *Van Dale Groot Vergelijkingswoordenboek. Verklaring en herkomst van vergelijkingen*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2007, ISBN 978 90 648 084 1, 494 blz., 49,95 euro.

‘Een inventaris van dergelijke (‘echte’) vergelijkingen heeft Ton den Boon verzameld in het pas verschenen *Van Dale Groot Vergelijkingswoordenboek*. Het bevat schitterend corpusmateriaal: hier bieden zich alweer veel wegen aan voor verder onderzoek naar idiomatisch taalgebruik, niet alleen in het Nederlands, maar ook in contrastief perspectief.

Het *Van Dale Groot Vergelijkingswoordenboek* is het eerste vergelijkingenwoordenboek in Nederland en België. Het bevat 3633 vergelijkingen, die meestal beginnen met ‘zo...als...’. Zo vinden we het substantief *kristal* terug in vergelijkingen als *breekbaar als kristal*, *een stem als kristal*, *helder als kristal*, *klaar als kristal*, *puur als kristal* en *rein als kristal*. Maar ook vergelijkende samenstellingen van het type *kristalhelder*, *aalglad*, *aardbeirood*, *aardebruin* en *azijnzuur* zijn erin opgenomen. Die vertonen in hun dieptestructuur immers dezelfde betekenisrelatie’ (*Over taal*, 2008, nr. 1).

Renata de Bies (m.m.v. Willy Martin en Willy Smedts), *Prisma woordenboek Surinaams Nederlands*. Amsterdam: Het Spectrum, 2009, ISBN 978 90 491 0054 4, 205 blz., 24,95 euro.

‘Met dit materiaal valt veel verder lexicologisch onderzoek te doen. Denken we maar aan allerlei vormen van betekeniswijziging (*achteruitgaan* in de betekenis ‘mager worden’) of aan de woordvorming, met afleidingen (*beschelpen*, ‘de oppervlakte van een terrein/straat met schelpen bedekken’, *bussen* (‘al zingende en feestvierende in een bus rondrijden ter gelegenheid van een (kinder)verjaardag’), samenstellingen of combinaties (*duimslipper*, ‘slipper met een bandje om de grote teen en één om de wreef’). Leuk ten slotte is het dat enkele woorden in het Belgisch en het Surinaams Nederlands gangbaar blijken te zijn, maar niet in het Nederlands Nederlands:

bavetje, gaan (in de betekenis ‘zullen’), *grasmachine, hospitaliseren*’ (*Over taal*, 2009, nr. 2).

Guy Janssens en Ann Marynissen, *Het Nederlands vroeger en nu*. Leuven/Voorburg: Acco, 2008 (derde, herwerkte uitgave), ISBN 978 90 334 7070 7, 276 blz., 34 euro.

‘Het gaat om een externe geschiedenis van het Nederlands: ‘de lotgevallen van de verschillende variëteiten van de Nederlandse taal, zoals de dialecten, de standaardtaal en de groepstalen, in hun brede politieke, maatschappelijke en culturele context’. Dat laatste, de politieke en cultureel-maatschappelijke kadering van de taalontwikkeling, is het sterke punt van dit boek. Deze inleiding is verder zeer sterk in de beschrijving van het moderne Nederlands, met al zijn variatie in geografische spreiding, sociale klasse, etnische groepen en leeftijd’ (*Over taal*, 2009, nr. 2).

J. M. van der Horst, *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis*. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2008, ISBN 978 90 5867 646 7, 2014 blz., 210 euro.

‘In dat monumentale naslagwerk belicht Joop van der Horst, hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven, de geschiedenis van de Nederlandse syntaxis. Daarmee wordt de *GNS* de diachrone tegenhanger van de *ANS*. Het is een ongeëvenaarde rijke inventaris geworden van de Nederlandse woordsoorten en zinsbouw door de eeuwen heen.’

‘Ik maak me geen illusies over de receptie van deze geschiedenis’, aldus Van der Horst in zijn inleiding. Dat is zeer bescheiden voor een man die hier ongetwijfeld jaren en jaren – alleen al wat lectuur en inventarisatie betreft – aan gewerkt heeft. Het geheel is voortreffelijk. Zeker voor de specialist die met wat kennis van zaken en inventiviteit het geheel kan doorgronden. De toegankelijkheid voor de geïnteresseerde leek daarentegen moet met wat extra zoekfuncties in een tweede uitgave veel opener en makkelijker kunnen worden. Dit naslagwerk verdient dat zeker, maar dat is allicht meer een kwestie van de uitgever dan van de auteur van deze *GNS*’ (*Over taal*, 2009, nr. 5).

Dr. Marlies Philippa, dr. Frans Debrabandere, prof. dr. Arend Quak, dr. Tanneke Schoonheim en dr. Nicoline van der Sijs, *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009, ISBN 978 90 8964 184 7,

(A-E; 2003; 725 blz. - F-Ka; 2005; 659 blz. – Ke-R; 2007; 695 blz. – S-Z; 2009; 687 blz.), 198 euro.

‘Een andere vernieuwing, wat praktisch volledig ontbreekt in bestaande etymologische woordenboeken, is de grote aandacht voor woordsemantiek, voor betekenisverschuivingen of de ontwikkeling van de woordbetekenissen in de tijd. Dat blijkt duidelijk uit de doelomschrijving die de redacteuren in hun inleiding geven: ‘Het doel van etymologie is om na te gaan wat de oudste vorm en wat de oudste betekenis van een woord was voor zover we die kunnen achterhalen, hoe het woord zich daarna heeft ontwikkeld en natuurlijk ook waardoor die ontwikkeling beïnvloed is. Woordgeschiedenis dus.’ En die geschiedenis van woorden levert meteen ook ‘een boeiend inzicht in de cultuurgeschiedenis’.

‘Etymologie (‘waar komt een woord vandaan?’) is iets wat de taalgebruiker uitermate boeit. De *Grote Philippi*, zoals het *EWN* inmiddels al genoemd wordt, komt door zijn toegankelijkheid zeker tegemoet aan die interesse van het grote publiek’ (*Over taal*, 2010, nr. 1).

Van Dale Thesaurus. Synoniemen en betekenisverwante woorden. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Uitgevers, 2010, ISBN 978 90 6648 877 9, 934 blz., 79 euro.

‘Deze thesaurus is vooral interessant om op hyponiemen van bepaalde woorden te komen: voor *schoen* is er bijvoorbeeld specifiek: *balletschoen, bergschoen, bordeelsluiper, kistje, klomp, laars, lakschoen, mocassin, molière, overschoen, galoche, pantoffel, slof, pump, puntschoen, sandaal, jezusnikes, schuit, slipper, (e)spadrille, sportschoen, stapper, wandelschoen, waterschoen, (water)sjoffel*. Een handig naslagwerk dus dat de belangrijkste betekenisrelaties in het lexicon weergeeft’ (*Over taal*, 2010, nr. 5).

Willy Martin (hoofddred.), *Prisma groot woordenboek Afrikaans en Nederlands*. Houten/Antwerpen: Unieboek/Het Spectrum, 2011, ISBN 978 90 4910 2562, 2228 blz., 69,99 euro.

‘Dit ‘eerste geamalgameerde woordenboek’, een ‘unicum in de lexicografie’, is een (contrastief) leeswoordenboek dat niet alleen de beeldrijkheid van het Afrikaans aantoont (vb. *moltreinen, vonkelwijn*), maar ook een schat aan informatie bevat voor verder (lexicologisch) onderzoek’ (*Over taal*, 2011, nr. 4).